

УДК 638.124

Видрик А.В., аспірантка © (E-mail: nastunya25@ukr.net)*Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ*

НАРОЩУВАННЯ МОЛОДИХ БДЖІЛ НА ЗИМУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ СІМЕЙ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА МАТОЧНОГО МОЛОЧКА

Наведено результати досліджень кількості розплоду і яйценосності бджолиних маток в сім'ях української та карпатської порід при нарощуванні бджіл для одержання маточного молочка.

Ключові слова: бджолина сім'я, розплід, матка, стільник

Важливу роль у підвищенні продуктивності бджільництва відіграє науково обгрунтований вибір породи бджіл. В пошуках кращих бджіл проводилися експедиції та випробування, порівнювали одні породи з іншими, з'ясовували їх біологічні особливості і господарські якості [8]. Від породності бджіл залежить всебічна життєдіяльність бджолиних сімей, повноцінна діяльність в середовищі та продуктивність.

В річному циклі бджолиної сім'ї відзначають два періоди: активний та період холодого гіпобіозу. В пору активної діяльності бджоли вирощують розплід, будують стільники та збирають корм. Велика кількість бджіл виплоджується на період головного чи кількох продуктивних взятків. Відповідно до умов природно-кліматичних зон і ресурсів нектару під час цвітіння медоносних рослин В.А. Нестерводський вперше подав характеристику взятків і зміни сили сімей на більшій частині території України. Узагальнення матеріалів в опублікованій ним праці [5] розширює знання про особливості розвитку сімей, що є підставою для вдосконалення технології одержання продуктів бджільництва. Це має значення, зокрема, для застосування прийомів нарощування бджіл до періодів цвітіння основних медоносів та продукування бджолами молочка для вигодовування личинок робочих бджіл і маток. При збиранні маточного молочка, як додаткового продукту, звертають увагу на розвиток сімей, визначаючи кількість розплоду в їх гніздах [9, 2].

Бджолині сім'ї добре перезимовують та інтенсивно розвиваються після холодого гіпобіозу за умови достатнього поповнення восени молодими бджолами. Велике значення мають строки їх нарощування. В умовах Лісостепу України надійно переживає осінь і зиму та генерація бджіл, яка вирощена від 20 липня до кінця сезону і повністю забезпечена медом [4, 5, 9]. Встановлено, що бджоли вирощені раніше, мало придатні для зимівлі: більшість з них старіють ще до початку зими або гинуть взимку. Не рекомендується нарощувати їх і занадто пізно, наприклад, в жовтні, бо тоді молоді бджоли не встигають восени зробити очисний обліт і чимало їх гине під час зимівлі. Інтенсивність осіннього нарощування залежить також від якості маток [2, 5, 6, 10].

Загальні закономірності зміни кількості розплоду і сили бджолиних сімей дослідники показали в багатьох працях [3,9,10]. Проте до цього часу немає науково обґрунтованих даних з порівняльного вивчення зміни кількості розплоду в сім'ях української і карпатської порід в умовах Лісостепу, що використовуються для виробництва маточного молочка.

Мета роботи полягає в експериментальному обґрунтуванні відмінностей репродуктивної діяльності бджолиних маток української і карпатської порід та встановленні закономірностей змін кількості розплоду в гніздах упродовж літньо-осіннього періоду.

Основним із завдань роботи було дослідження яйценосності маток і виروشання розплоду протягом оптимального періоду за показниками його площі в гніздах сімей порівнюваних порід.

Матеріал і методика досліджень. Науково-виробничий дослід проведено в плембджолорозпліднику фермерського господарства "Медові поля" Васильківського району Київської області. В кінці червня 2009 року були завезені чистопородні матки української (внутрішньопородний тип Хмельницький) та карпатської порід та створено дві групи сімей – контрольну і дослідну для їх порівняння. Дослід організували так, щоб у кожній групі налічувалось 10 сімей. Бджіл утримували в однотипових вуликах за однакових запасів корму та умов медозбору.

Дослідження розвитку піддослідних сімей проводилося шляхом регулярного обліку розплоду через кожні 12 днів.

Кількість розплоду визначали в кожній сім'ї методом обліку за допомогою спеціальної рамки-сітки з квадратами площею 25 см² (5×5), рівнозначним одиниці квадрату є 100 бджолиних комірок. Визначення середньодобової яйценосності маток проведено шляхом обчислення, виходячи з показників кількості печатного розплоду за загальноприйнятою методикою, яка передбачає визначення періоду яйцекладки впродовж 12 днів [1]. В період досліджень проведено п'ять обліків (12 серпня, 24 серпня, 5 вересня, 17 вересня та 29 вересня).

Отриманий цифровий матеріал обробляли біометричним методом за Н.А. Плохінським [7].

Результати досліджень. В типових умовах Лісостепу України можливе інтенсивне використання наявного біологічного потенціалу бджолиних сімей не тільки при виробництві меду та воску, а й одержанні додаткових продуктів бджільництва, до яких належить і маточне молочко. Одним із основних елементів технологічного процесу його виробництва є наявність потрібної кількості бджіл-годувальниць у гнізді, яка обумовлюється нарощуванням бджіл сукупною кількістю вирощеного розплоду та яйценосністю маток.

На початку облікового періоду сила сімей становила в середньому 16,1±0,41 вулички (дослідна група) та 16,6±0,16 вулички (контрольна). У процесі аналізу результатів досліджень ми порівнювали кількість вирощуваного розплоду в сім'ях контрольної (матки української породи) та дослідної (матки карпатської породи) груп (табл. 1). За даними таблиці встановлено закономірне

загальне зменшення кількості розплоду у літньо-осінню пору, яке властиве всім сім'ям, але відбувається з певними відмінностями у групах. Першим обліком зареєстровано (на 12.08) кількість розплоду в сім'ях дослідної групи була меншою на 3,2 квадрати (97,7% порівняно з контрольною). Станом на 24.08 різниця дослідної та контрольної груп становила 5,2 квадрата (94,5% від контрольної). В подальші обліки сім'ї з матками карпатської породи також відставали від контрольних, маючи 76,7, 42,2 та 3,3 квадратів (сотень комірок) розплоду, що становить відповідно 93,9%, 95,3 та 82,5% порівняно з матками контрольної групи.

Таблиця 1.

Кількість розплоду і сила бджолиних сімей української і карпатської порід у літньо-осінній період, 2009 р., n=10

Дата обліку	Групи сімей									
	контрольна				дослідна					
	кількість розплоду, квадратів			сила сімей, вуличок	кількість розплоду, квадратів			сила сімей, вуличок	% до контролю	td
	M±m	Lim	Cv, %		M±m	Lim	Cv, %			
12.08	140,0±2,4	125-150	5,5	16,6±0,16	136,0±3,2	120-152	7,3	16,1±0,41	97,7	1
24.08	94,9±1,1	88-101	3,8	-	89,7±2,3	78-100	8,2	-	94,5	2
05.09	81,7±1,4	75-89	5,4	-	76,7±2,6	64-88	10,5	-	93,9	1,7
17.09	44,3±1,1	38-49	8,0	-	42,2±1,1	35-46	8,0	-	95,3	1,3
29.09	4,0±0,37	2-6	28,9	8,4±0,12	3,3±0,4	2-5	35,1	8,3±0,13	82,5	1,3
Всього	364,9			-	348,7			-	95,6	-

Сума облікованого розплоду середньому на одну бджолину сім'ю контрольної групи становить 36,49 тис., дослідної – 34,88 тис. комірок. Отже, за весь період досліду виховання розплоду сім'ї внутрішньопородного типу „Хмельницький” показали приріст в кількості 1,61 тис. бджіл на сім'ю порівняно з матками карпатської породи.

За результатами обліку площі запечатаного розплоду через кожні 12 днів обчислювали середньодобову яйценосність маток відповідного періоду їх функціональної діяльності (табл. 2.)

Наведені дані показують перевищення яйценосності маток у сім'ях контрольної групи порівняно з сім'ями дослідної впродовж періоду досліджень.

У карпатських бджіл спостерігалось компактніше розміщення печатного розплоду. Яйценосність маток на період 22.07-02.08, в дослідній групі, була меншою на 27 яєць (- 2,3% до контролю). В подальшому різниця збільшувалась і становила 43 (-5,5 % до контролю) та 41 (-6,1% до контролю). Надалі різниця яйценосності маток між контрольною і дослідною групами поступово скоротилася до - 4,7% до контролю, та в період з 08.09-21.09 становила - 6 яєць (-17,4% до контролю). При цьому спостерігається загальна закономірність зменшення яйценосності по періодах обліку з 1167 до 33 яєць за добу в контрольній групі і відповідно 1140 та 28 яєць - у дослідній. Воно відбувалося повільно близькими між групами темпами і незначним (на 2-6%) перевищенням показників у контрольній групі проти дослідної. Наприкінці досліду відтворний процес завершився різницею яйцекладки маток різного походження на 17%.

Таблиця 2.

Динаміка яйценосності бджолиних маток під час літньо-осіннього нарощування сімей, яєць за добу

Період відкладання яєць	Середня добова яйценосність маток							
	Контроль, n=10			Дослід, n=10				
	M±m	Lim	Cv,%	M±m	Lim	Cv,%	різниця порівняно з контролем(+, -)	
							число яєць	%
22.07-02.08	1167±20,3	1041-1250	5,502	1140±26,4	1000-1267	7,325	-26,6	-2,3
02.08-14.08	791±9,5	733-842	3,798	748±19,3	650-833	8,159	-43,3	-5,5
14.08-26.08	681±11,6	625-742	5,383	639±21,3	533-733	10,539	-41,6	-6,1
26.08-08.09	369±9,4	317-408	8,037	352±8,9	292-383	8,04	-17,5	-4,7
08.09-21.09	33±3,04	17-50	28,868	28±3,06	17-42	35,136	-5,8	-17,4
Всього за період досліду, яєць	36492			34884			-1608	14,4

Дані біометричної обробки показали ширший розмах коливань показника в групі сімей карпатської породи, що свідчить про більшу їх неоднорідність. Вона простежується майже у всіх обліках досліду.

Висновок

Дослідження щодо порівняння продуктивної діяльності бджолиних маток внутрішньопородного типу „Хмельницький” та маток карпатської породи, під час осіннього нарощування бджіл, показали перевагу сімей української породи. За весь період досліду з 22 липня до кінця вересня площа стільників, зайнятих запечатаним розплодом в контрольній групі становила 364,9 квадратів (сотні комірок), а в дослідній - на 16,2 квадрати менше. Така перевага означає додаткову силу сімей в кількості 0,5 вулички бджіл стандартного двокорпусного вулика, що має позитивну тенденцію для збереження їх взимку та можливого проявлення збільшеної продуктивності.

Література

1. Биладш Г.Д., Кривцов Н.И. Селекция пчел. – М.: Агропромиздат, 1991. – 183 с.
2. Волощук І.В. Зміни кількості розплоду в гніздах бджолиних сімей впродовж основного періоду відтворення потомства.// Науковий вісник НАУ. – К.: Видавничий центр НАУ. – 2006. – Вип. 94. – С. 101-107.
3. Корабльов І.І. Біологія бджолиної сім'ї // Бджільництво.: Держсільгоспвидав УРСР. – 1958. – С. 3-68.
4. Мельниченко О. Життя та відхід бджіл упродовж року // Пасіка. – 2004. - № 4. – С. 18-19.
5. Нестерводський В.А. Як одержати більше меду та воску. К.: Держсільгоспвидав УРСР, 1952. – 176 с.
6. Пащенко В.Л. Відтворна здатність бджолиних маток за різних способів осіменіння.// Науковий вісник НАУ. – К.: Видавничий центр НАУ. – 2006. – Вип. 94. – С. 60-64.
7. Плохинский Н.А. Руководство по биометрии для зоотехников. - М.: Колос, 1969. - 137 с.
8. Рачок С.П., Поліщук В.П. Оцінка чистопородності та розведення українських бджіл на пасіках Вінницької області.// Науковий вісник НАУ. – К.: Видавничий центр НАУ. – 2006. – Вип. 94. – С. 64-69.
9. Таранов Г.Ф. Биология пчелиной семьи. М.: Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1961. – 332 с.
10. Чередников А.В. Деякі особливості бджолиних сімей різної сили // Бджільництво. Міжвід. тем. наук. зб. – К.: Урожай, 1964. – С. 25-30.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2010